

MÚZEUMPEDAGÓGIAI MŰHELYEK

Napjainkban a múzeum egészének átértékelése világszerte szükségessé vált. Az Amerikai Múzeumi Egyesület szakemberei a „minőség és méltányosság” alapelvűből kiindulva állították össze azt a tíz pontból álló útmutatót, amelyben összefoglalják a múzeumok feladatait, különös tekintettel a múzeumok és a közösség kapcsolataira. Az útmutató előírja, hogy a múzeum feladatai között központi helyet kell kapnia az oktatásnak. A múzeumi szakembereknek tudatosítaniuk kell magukban azt, hogy a múzeum küldetése a közönség szolgálata, ennek alá kell rendelni a múzeum feladatait, s a közönség számára nyújtandó egyfajta tanulási módszerként ismernie, fejlesztenie és alkalmaznia kell saját eszközeit. A hazai múzeumpedagógia megújítását célzó törekvéseket akadályozza a szakember-ellátottság problémája, a gyakorlat számára is hasznosítható empirikus kutatások, hatásvizsgálatok szinte teljes hiánya, a múzeumpedagógusok bizonytalan helyzete a múzeumi struktúrában.

Húsz hazai múzeum közművelődési szakembereivel készítettem strukturált interjút 1997 szeptemberében. Az interjúk segítségével igyekeztem választ kapni azokra a kérdésekre, amelyek kiinduló pontként szolgálhatnak ahhoz, hogy milyen esélyekkel indulhat el egy új típusú múzeumpedagógiai munka ma Magyarországon.

Az interjú egyik kérdése azt vizsgálja, *hogy jelenleg ezt a szerepkört kik és milyen minőségben látják el. Az elmúlt évek nagyfokú fluktuációja ugyanis ennek a területnek sem kedvezett. Az interjúk egyúttal személyes vallomások, amelyekből egy, a pedagógia és a muzeológia területén dolgozó szakember réteg közérzetéről kapunk átfogó képet. A múzeumpedagógia hazai történeti alakulását áttekintve nem lehet kétséges a múzeumi vezetők hozzáállásának háttere a felülről rájuk kényszerített „közművelőkhöz”. Az interjúkból világosan kirajzolódnak ennek a szűk szakmai rétegnek az egzisztenciális félelmei, helykeresései, beilleszkedési nehézségei, amely folyamat még ma sem tekinthető befejezettnek. A múzeumpedagógusok saját magukról való megítélése nem tűnik túl biztatónak, s annak a látszólag parttalan vitának – „egyenrangú partner-e a muzeológus és a közművelődési szakember” – a máig nem rendeződött lecsapódása érezhető, amely még az 1980-as évek elején kezdődött.*

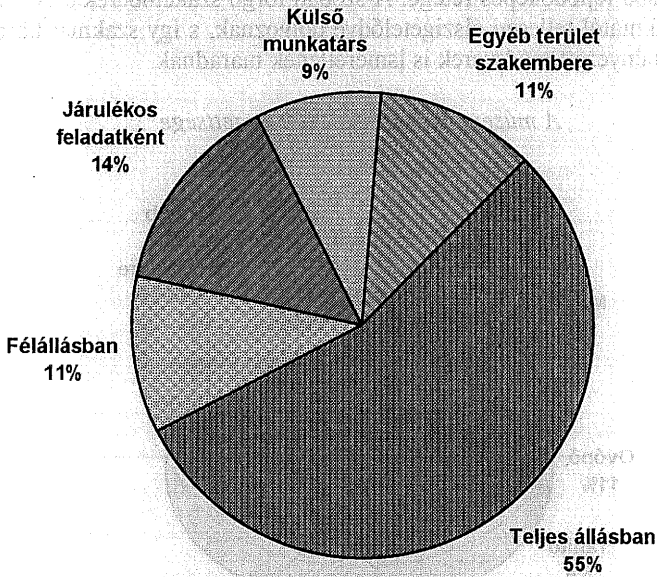
A megkérdezettek a múzeumpedagógusi szerepkőről a következőképpen nyilatkoztak: „A múzeumpedagógus gyakran a múzeum korábbi kutatója, aki vagy nem felelt meg kutatónak és jobb helyett odarakták, vagy egyéni hajlamaitól hajtva került oda.” „Nagyon sok olyan múzeumpedagógus dolgozik közöttünk, akinek nincs szakmai háttere, nem publikálnak, nem végeznek tudományos kutatómunkát. Ez a réteg véleményem szerint lejárhatja a szakmát.” „Szerintem a múzeum egyes szakemberei részéről csak a kényszer adja az alkalmat, hogy elmegy múzeumpedagógusnak, nem talál magának kutatási területet, ezért kezd ezzel a területtel foglalkozni, amely kívülről nézve úgy tűnhet fel, amelyhez mindenki érthet.”

A fenti idézetek a következő kérdéseket vetik fel: mi az oka annak, hogy a múzeumpedagógiával foglalkozó szakembereket alacsonyabb szakmai tekintély illeti meg, mint a muzeológusokat. Mi áll annak hátterében, hogy a hazai múzeumpedagógiai szakemberek ilyen kedvezőtlenül ítélik meg önmagukat?

A diagramokon jól látható a múzeumpedagógusok szakmai megoszlása. Az általam vizsgált húsz múzeumban összesen 44-en foglalkoznak múzeumpedagógiával. A múzeumpedagógusok szakképzettsége 63,1 %-ban egyezik meg a múzeum gyűj-

tőkörének tudományzakával; 53,5 %-uk *tanári végzettséggel* rendelkezik a legkülönbözőbb szakpárosításban, többnyire az adott múzeum gyűjtőkörének megfelelő tudományterületen. A népművelői végzettség 18 %-ban van jelen, arányuk a korábbiakhoz képest csökkent. Az *egyéb területek* szakemberei (humánökológus, egyiptológus, könyvtáros, régész) 5,3 %-ban, a *tanítók* 3,5, az *óvónők* 11, a *művészek* pedig kilenc százalékban vannak jelen.

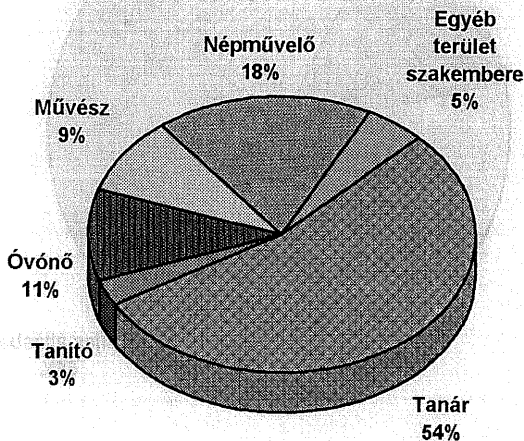
Múzeumpedagógus foglalkoztatása

A közművelődési osztály vagy újabb nevén közönségkapcsolati osztály foglalkoztatja azokat a szakembereket, akik egyfajta közvetítő szerepkört látnak el a tudományos munka és a közönség között. A múzeumokban a múzeumpedagógusi munka esetében nem beszélhetünk tiszta szerepkőről. Feladatai közé tartozik a propaganda, a sajtókapcsolat, a kiállítás szervezés is. E szerepkör ellátását ötféle kategóriába próbáltam sorolni azon szempont szerint, hogy az adott múzeum milyen minőségben foglalkoztatja őket. A vizsgált múzeumokban a múzeumpedagógusok 54,5 %-a *fő feladatként teljes állásban* végzi feladatát. A teljes állásban foglalkoztatott múzeumpedagógusok fő feladata a felnőtt-, illetve gyermekközönséggel való foglalkozás, idejük nagyobb részét tehát elvileg a múzeumpedagógiai munka végzésére fordíthatják. A gyakorlat azonban azt mutatja, hogy az ő feladataik között is az úgynevezett PR-tevékenység hatalmasodik el, s emellett a gyermekekkel való foglalkozás a „huszadrangú” feladatok közé szorul, ennek megfelelő időráfordítással. A megkérdezettek 11,3 %-a *félállásban*, 13,6 %-a pedig *járulékos feladatként* látja

el e tevékenységet. *Külső munkatársak* vesznek részt a múzeumpedagógiai feladatok ellátásában azokban a múzeumokban, ahol a múzeum vezetősége ugyan támogatja az ilyen irányú munkát, de anyagi helyzete nem teszi lehetővé, hogy fő-, vagy akár mellékállásban alkalmazzon múzeumpedagógusokat. A külső munkatársként tevékenykedők száma a legalacsonyabb (9,09 %). Végül az *egyéb terület szakemberei* kategóriába tartoznak azok, akik a múzeum belső munkatársaiként (muzeológus-régész, egyiptológus, művész), de munkaköri feladataikon kívül magánszorgalomból foglalkoznak gyermekekkel. Számuk igen alacsony (11,3 %), de a tapasztalat azt mutatja, hogy közöttük található a múzeumpedagógusok legnyitottabb és leginkább fejlődőképese rétege. A szóban forgó szakemberek általában ismeretlenül, a szakmától teljesen elszigetelődve dolgoznak, s így szakmai körökben az általuk kezdeményezett módszerek is ismeretlenek maradnak.

A múzeumpedagógus szakképzettsége

Az ő kezdeményezésük kiindulópontja lehetne egy alulról szerveződő új típusú múzeumpedagógiának. Számos tanácskozást rendeztek az elmúlt időszakban, ahol a múzeumpedagógia feladatait próbálták meghatározni a megváltozott világban. Sok jó kezdeményezés indult el ezek hatására. Nagy kár azonban, hogy éppen a legfrissebb ötletekkel dolgozók maradtak háttérben.

A következő kérdések segítségével arra kerestünk választ, hogy *a gyermeklátogatók szempontjai milyen mértékben érvényesülnek az egyes múzeumokban*, azaz a vizsgált múzeumok lehetőségeikhez képest mennyire képesek közelebb hozni a kiállítás anyagát a gyermekekhez. A különböző gyűjtőkörű múzeumokat természetesen nem ítéltük meg azonos kritériumok alapján, ezért próbáltam többféle szempontot összegyűjteni. Míg a természettudományi, technikatörténeti múzeumok az interaktív eszközöknek, a tárgyakkal való manipulációnak számos módozatát használhatják fel, addig a képzőművészeti múzeumoktól nem várhatjuk el, hogy

olyan lehetőségeket kínálnak fel gyermeklátogatóik számára, amelyek esetleg a műtárgyak épségét veszélyeztetik. Szorosan ehhez kapcsolódik az is, hogy a múzeumok gyűjtőkörüknek megfelelően általában műemléki épületben kerülnek elhelyezésre. A múzeum épülete, termei, a kiállítási tárgyak elhelyezése olyan objektív feltételek, amelyek az adott múzeumpedagógustól teljesen függetlenek, s csak ellensúlyozni képes azokat. Minél kedvezőtlenebbek az objektív feltételek, annál nagyobb fantáziát, ötletességet, alkotókedvet kíván a pedagógustól egy-egy foglalkozás megszervezése.

Az interaktív berendezés olyan kiállítási egység, amely aktivizálja, ébren tartja a látogatók érdeklődését. Az interaktív egységeknél az információszerzés feltétele a látogató részéről meginduló aktív cselekvés. Az interaktív berendezéseknek többféle típusát különíthetjük el. A legegyszerűbb megjelenési formájában egy gomb benyomásával lehet új információhoz jutni, ilyenkor kigyullad egy vagy több lámpa, valamely szerkezet mozgásba jön. Természetesen léteznek egészen bonyolult interaktív számítógépes programok is.

A vizsgált múzeumok 20 %-a rendelkezik *interaktív eszközökkel*, azonban megfelelő mennyiségben és minőségben, illetve a látogatók számára való hozzáférhetőség tekintetében nagyon szegényes a kínálat. Az interjúkból kiderült, hogy néhány technikatörténeti múzeumban több kiállítási darabot ugyan működőképes állapotba hoztak, de azok nincsenek használatban. Az érintettek többnyire pénzhiányra hivatkozva nem aknázzák ki megfelelően a kiállítási tárgyak adta lehetőségeket.

Műtárgymásolatok, kézbe adható tárgyak. Az üvegvitrinbe zárt tárgyak bizonyos távolságról való szemlélése nemcsak a gyermekek, de a felnőttlátogatók számára sem jelent akkora élményt, mintha egy szabadon elhelyezett darabot lehetne egészen közelről szemügyre venni, netán kézben tartani. Mindez természetesen megsokszorozza az élmény intenzitását. Az interaktivitásnak egyik fontos lehetősége, amikor a látogató valódi tárgyakkal kerülhet közvetlen kapcsolatba. A sokoldalú ismeretszerzéshez nélkülözhetetlen, hogy abban lehetőleg minél több érzékszerv vegyen részt. A tárgyakról tapintás útján szerzett információ a gyermekek számára az egyik legfontosabb ismeretszerző csatornát jelenti. Szinte valamennyi múzeum rendelkezik olyan műtárgyakkal, másolatokkal, amelyek a kiállításokhoz valamely oknál fogva nem használhatók fel. Az említett tárgyak azonban többnyire a múzeumok raktáraiban porosodnak. A múzeumoknak csupán 40 %-a él a műtárgymásolatok kézbe adásának lehetőségével. A módszer legkidolgozottabb változatával a *Természettudományi Múzeum* természetbúvár termében találkozhatunk, ahol egy külön teremben minden egyes tárgyat meg lehet tapintani, kézbe lehet venni, s amely ezáltal sokféle lehetőséget kínál a különböző érzékszervi megismerés számára.

A vizsgált múzeumok 35 %-ában van lehetőség egyes tárgyak kipróbálására, korabeli ruhákba való beöltözésre, történelmi események eljátszására. Ennek egyik legnépszerűbb módszere a *történeti játszótér*, amely igen gazdag lehetőséget kínál egy-egy kor alaposabb megismeréséhez. E szemponthoz azonban nemcsak a drága jelmezeket, kellékeket, sok szervezést igénylő és viszonylag szűk réteg számára elérhető történeti játszótérek tartoznak, hanem minden olyan „kedvezmény” egy-egy kiállításon belül, amely a vizualitáson túl egyéb érzékszerveket is mozgósít. Például a *Néprajzi Múzeum* és a *Magyar Nemzeti Múzeum* által kiállított jurtasátrákba a gyerekek beléphetnek, kipróbálhatják az abban található berendezési

tárgyakat. Nem minden múzeum kiállítási anyaga alkalmas azonban arra, hogy a látogatók kipróbálhassák. Az Iparművészeti Múzeumban ezért a kiállításrendezők olyan játékbútorokat állítottak ki –, a gyermekek méreteinek megfelelően – amelyeket kedvükre szétszedhettek és összerakhattak. A gyermekek ebben az esetben egy konkrét tárggyal való cselekvésen keresztül kaptak választ a kiállítás többi részében található remekművek készítésének kérdésére.

Egy sajátosan *gyerekeknek kialakított foglalkoztató helyiség* a gyermeki aktivitás sokoldalú kibontakoztatásának elengedhetetlen feltétele. A múzeum olyan közeg, amely meghatározott viselkedési szabályok betartását követeli meg, s ez gyakran a megismeréshez szükséges gyermeki aktivitással kerülhet konfliktusba. A vizsgált múzeumok 30 %-ában nem áll rendelkezésre külön helyiség a foglalkozások megtartásához, ezért a tárlatvezetésekhez kapcsolódó beszélgetések is a kiállítóterben történnek. Egyes foglalkozásoknál persze ez nem jelent hátrányt. Az adatok szerint a múzeumok többsége rendelkezik ugyan külön foglalkoztatóval, de felszereltségük nem megfelelő (világítás, sötétítés, vizes blokkok, szinpadkialakítás lehetőségének hiánya).

A hazai múzeumpedagógiai tevékenység kiépítésekor a múzeumok nagy részében korszerűen felszerelt foglalkoztató termeket létesítettek. A múzeumok csökkenő anyagi eszközeik hiányában kénytelenek voltak piaciorientált eszközökhöz folyamodni, s ennek következményeként sajnos az egykor jól felszerelt termek ma a múzeum számára „hasznosabb tevékenységeket” szolgálnak. Múzeumi gyermekfoglalkoztató nélkül bizonyos gyermekszempontok egyáltalán nem érvényesülhetnek a kiállításon. Egy képzőművészeti múzeum esetében például a tárgyak értelemszerűen nem érinthetők meg, a kiállított darabokkal nem lehet manipulálni, s a kiállító helyiségekben arra sincs lehetőség, hogy egy-egy anyagigényesebb technikát kipróbáljanak. Ezekben a múzeumokban a gyermekfoglalkoztató nemcsak egy külön tanterem, hanem a kiállítóterekben nem megoldható gyermekszempontú feltételek megteremtője is egyben, ahol az egyes tárgyakat közelebről is tanulmányozhatják, megérinthetik, körbejárhatják, esetleg saját kiállítást is rendezhetnek. Így a megismerésben valamennyi érzékszerv részt vehet.

A múzeumpedagógiai módszerek közül a *tárlatvezetéshez kapcsolódó kézműves foglalkozások* örvendenek a legnagyobb népszerűségnek. Nem véletlenül, hiszen viszonylag rövid időn belül nagyobb létszámú csoportok számára is maradandó élményt nyújtanak. E foglalkozások keretében lehetőség nyílik egy-egy technika kipróbálására, amely nem a mesterségbeli tudás fejlesztésére, hanem a kiállításon látottak tevékeny feldolgozására, kiegészítésére irányul. A múzeumokban szinte kivétel nélkül (95 %) mindenütt jelen van a manuális munka, azonban az interjúkból az is kiderült, hogy alkalmazásuk nem minden esetben a kiállítás mélyebb megértését célozza, hanem gyakran levezető tevékenységként funkcionál.

A sok szervezést igénylő múzeumi foglalkozások viszonylag kevesek számára elérhetők. Nagyon fontos tehát, hogy a múzeum olyan *feladatlapokat, kiállításvezetőket* készítsen, amelyek önálló feldolgozásra adnak lehetőséget. Itt elsősorban nem azokról a feladatlapokról, munkafüzetekről, vetélkedő feladatsorokat tartalmazó füzetekről van szó, amelyek ismereteket, adatokat kérnek számon, hanem amelyek játszani, szórakozni engedik a gyermekeket.

Ha mindemellett még térképet is mellékelnek a feladatokhoz, akkor a kiállítás önálló feldolgozása válik lehetővé a gyermekek számára. A fenti követelményeknek

is eleget tevő feladatlapokat, térképeket stb. a vizsgált múzeumok 35 %-ban találunk. Teljes mértékben hiányoznak azonban a *gyermekkatalógusok*, amelyek általában az időszakos, illetve állandó kiállítások kísérő anyagaiként keletkezhetnének. Ilyeneket persze maguk a gyermeklátogatók is készíthetnének, amelyek felhasználása nem csupán a kiállítás megtekintéséhez nyújthat segítséget, hanem lehetőséget ad a gyermekeknek az otthoni tovább munkálkodásra, amely a képek alkalmasszerű nézegetése során valósulna meg.

Csak akkor beszélhetünk valódi gyermekközpontú múzeumpedagógiai munkáról, ha a múzeum valamennyi szakembere (muzeológus-kiállításszervező-múzeumpedagógus) a gyermeklátogatók érdekében is együtt munkálkodik, ha a gyermekek nemcsak kötelező iskolai látogatás keretében, hanem vonzó programjai miatt, saját érdeklődésből is felkeresik a múzeumot, ahol a múzeumpedagógus nem mint „múzeumi prédikátor” lép fel. A jövő új, gyermekbarát múzeumaiban a pedagógusok a gyerekekkel közösen szerezhetnek tapasztalatokat, s a múzeum ehhez valódi kísérleti teret biztosít.

Fehér Éva

Új Pedagógiai Szemle

XLVIII. évfolyam

1998/11. sz.

Nyílt levél Környei László helyettes államtitkárhoz (*Majzik Lászlóné*)

Tanulmányok

Szűdi János: Minőségbiztosítás a közoktatásban

Simon István & Tóth András: Irányítás és ellenőrzés a közoktatási intézményekben

Pecsénye Éva: Marketing management a pedagógiában

Tóth Géza, M.: Médiaoktatás az irodalomórán

Turcsán Gábor: Olvasókönyvek tartalomlemezése II.

Látókör

Gyarmathy Éva: Tanulási zavarok azonosítása és kezelése az óvodában és az iskolában

Műhely

Gergely Gyula: MÉRÜNK, DE MIT?

Benda József: Palackposta

Mentálhigiéné

Jó, hogy sokat mesél – Mentálhigiénés óra az öregekkel való együttélésekről
(*Schüttler Tamás*)

Kritika – Figyelő

Az új nevelés kérdései (*Deák Ferenc*)

Nevelés reformra (*Debreczeni Tibor*)

Összehasonlító pedagógiai művekről – globalizáció és nemzeti oktatási rendszerek
(*Krisztián Béla*)

Világunk zeneoktatási öröksége (*Krisztián Béla*)

A humanizmus és a környezetvédelem (*Adorjáné Farkas Magdolna*)
Könyvjelző

Európa-melléklet

Az európaiság megteremtése az oktatás és a képzés segítségével – Az Európa Bizottság által felkért nemzetközi kutatócsoport jelentése

A Magyar Pedagógiai Társaság hírlevele